

De Zoon van de Gazelle

EEN FILOSOFISCHE VERTELLING

Gebaseerd op een beroemd verhaal uit
de twaalfde eeuw van *Ibn Tufayl*

Herverteld door *Sabine Wassenberg* en *Kamel Essabane*
Met illustraties van *Karuna Wirjosemito*

de>>>>
meent
— UITGEVERIJ —

Oorspronkelijke titel: *Hayy ibn Yaqzan*, geschreven door Ibn Tufayl (ca. 1105-1185)

Hervertelling onder de titel *De zoon van de gazelle*:

© 2022 Sabine Wassenberg en Kamel Essabane

Illustraties omslag en binnenwerk:

© 2022 Karuna Wirjosemito

Vormgeving boekomslag en binnenwerk: Pieter Kers, Studio Kers

ISBN 978 90 831 6739 8

NUR 280

uitgeverijdeemeent.nl

sabinewassenberg.com/dezoonvandegazelle

Inhoud

Inleiding	7
Twee verhalen over het begin	11
De zoon van de gazelle	16
Strijd met de dieren	19
De enige mens	24
Moedergazelle sterft	29
De bliksem slaat in	33
De natuur	37
De sterren	41
De kolibrie en de palmboom	45
De zin van het leven	50
Hoe word je een goed mens?	54
Wees een ster	59
In de grot	62
Een ander mens	67
Hayy hoort over God	71
Naar het vasteland	75
Hayy wordt niet begrepen	79
Terug naar het eiland	83
Dankwoord	86
Over de makers	88

‘*Hayy ibn Yaqzan* is een van de grote teksten uit de wereldliteratuur: een soort filosofisch Robinson Crusoe-verhaal, over de individuele vermogens van het menselijke verstand en het maatschappelijke nut van religie. Deze hedendaagse hervertelling, *De zoon van de gazelle*, maakt de vragen die in de brontekst worden gesteld toegankelijk voor een jong publiek. Warm aanbevolen voor iedereen die met kinderen wil filosoferen aan de hand van een schitterend verhaal.’

– Michiel Leezenberg, schrijver van *Islamitische filosofie: een geschiedenis*

‘Inspiratiebron voor Rudyard Kipling bij het schrijven van zijn wereldberoemde verhaal over Mowgli in *The Jungle Book*. Iedereen die liefde heeft voor theologie zou dit werk gelezen moeten hebben.’

– Bahaeddin Budak, Islamitische Theologische Faculteit Amsterdam

‘Heel gaaf en zo nodig.’

– Jessica van der Schalk, denktank FreedomLab

Inleiding

De zoon van de gazelle is een verhaal uit de bloeitijd van de islamitische filosofie, de twaalfde eeuw. Het gaat over een jongen die opgroeit op een onbewoond eiland en wordt opgevoed door een gazelle. Hij weet niet hoe hij daar is terechtgekomen en dat brengt hem tot grote levensvragen. In zijn eentje filosoferend leert hij het bestaan van het Mysterie kennen. Aan het eind beleeft hij een mystieke ervaring in een grot, waarbij hij de hele schepping overziet.

De schrijver en filosoof Ibn Tufayl leefde in de twaalfde eeuw in het zuiden van Spanje. Dat gebied heette in die tijd Al-Andalus en maakte deel uit van een Arabisch-islamitisch rijk waarin mensen van verschillende geloven – moslims, joden en christenen – lange tijd vreedzaam samenleefden. Het oorspronkelijke boek heet *Hayy ibn Yaqzan* ('de levende zoon van de waakzame') en dat is de naam van onze hoofdpersoon. Hayy wordt door een gazelle opgevoed en daarom hebben wij onze versie van het verhaal *De zoon van de gazelle* genoemd.

De zoon van de gazelle speelt zich af op een onbewoond eilandje in de Indische Oceaan, waarvan de omringende landen Arabisch zijn. Dat verklaart waarom in de prenten in dit boek elementen uit de Arabische cultuur zijn opgenomen. Het verhaal is niet waargebeurd, al zou dat in principe best kunnen. Het is geschreven om ons aan het denken te zetten, zodat we er wijze levenslessen uit kunnen halen.

Wij hebben het verhaal in dit prentenboek opnieuw verteld in het Nederlands, in woorden die gemakkelijk te begrijpen zijn voor kinderen. Soms worden er serieuze en diepe filosofische vragen gesteld, waarvan het je kan gaan duizelen. Dat ligt niet aan je leeftijd: ook volwassenen, zoals ouders en leerkrachten, kunnen in verwarring raken van zulke vragen.

Het verhaal komt uit de islamitische filosofie, maar het is interessant voor iedereen, want de vragen en gedachten van Hayy zijn universeel.

Dat betekent dat mensen overal ter wereld zich hierin kunnen herkennen: het maakt niet uit in welke cultuur je opgroeit of wat je gelooft. De dingen die Hayy beleeft en de vragen die hij stelt, zijn heel menselijk, van alle tijden en alle plaatsen.

Je leest het levensverhaal van Hayy zo ongeveer van zijn geboorte tot zijn dood. Hij beleeft een echt avontuur, maar zonder draken of heksen zoals in sprookjes. Ook hoeft hij geen boeven te slim af te zijn om mensen in gevaar te redden.

Wel moet Hayy een soort geheim ontrafelen. Hij noemt het zelf het *Mysterie*. Het *Mysterie* zit in alles wat je om je heen ziet en hoort, in alles wat je vanbinnen voelt en denkt. Hayy zit helemaal in zijn eentje op een eiland en wordt niet afgeleid door school, computerspelletjes of andere dingen. Daarom heeft hij alle tijd om zich vast te bijten in het *Mysterie* dat hij overal om zich heen ziet. Hij kan niet in mensentaal praten (want met wie?), maar hij denkt wel veel na.

In dit verhaal leef je mee met Hayy en lees je over zijn innerlijke zoektocht naar antwoorden op levensvragen. Levensvragen zijn grote vragen die bij bijna iedereen vroeg of laat kunnen opkomen: *Waarom besta ik? Wat is geluk?* Ieder hoofdstuk sluit af met enkele vragen, zodat je er zelf nog wat verder over kunt doordenken. We noemen het ‘filosoferen’ wanneer je nadenkt over vragen waarvan je niet zeker weet of er wel een juist antwoord op bestaat. En achter elk antwoord schuilen dan weer nieuwe vragen.

De antwoorden die Hayy vindt, zouden ook fout kunnen zijn. Je hoeft het niet over alles met hem eens te zijn. Het zou mooi zijn als je niet te gemakkelijk denkt: Oh, dat is toch simpell!, maar echt even de tijd neemt om dieper na te denken. Stel jezelf vragen als: *Waarom denk ik dat? Is het echt zo? Hoe weet ik dat eigenlijk?*

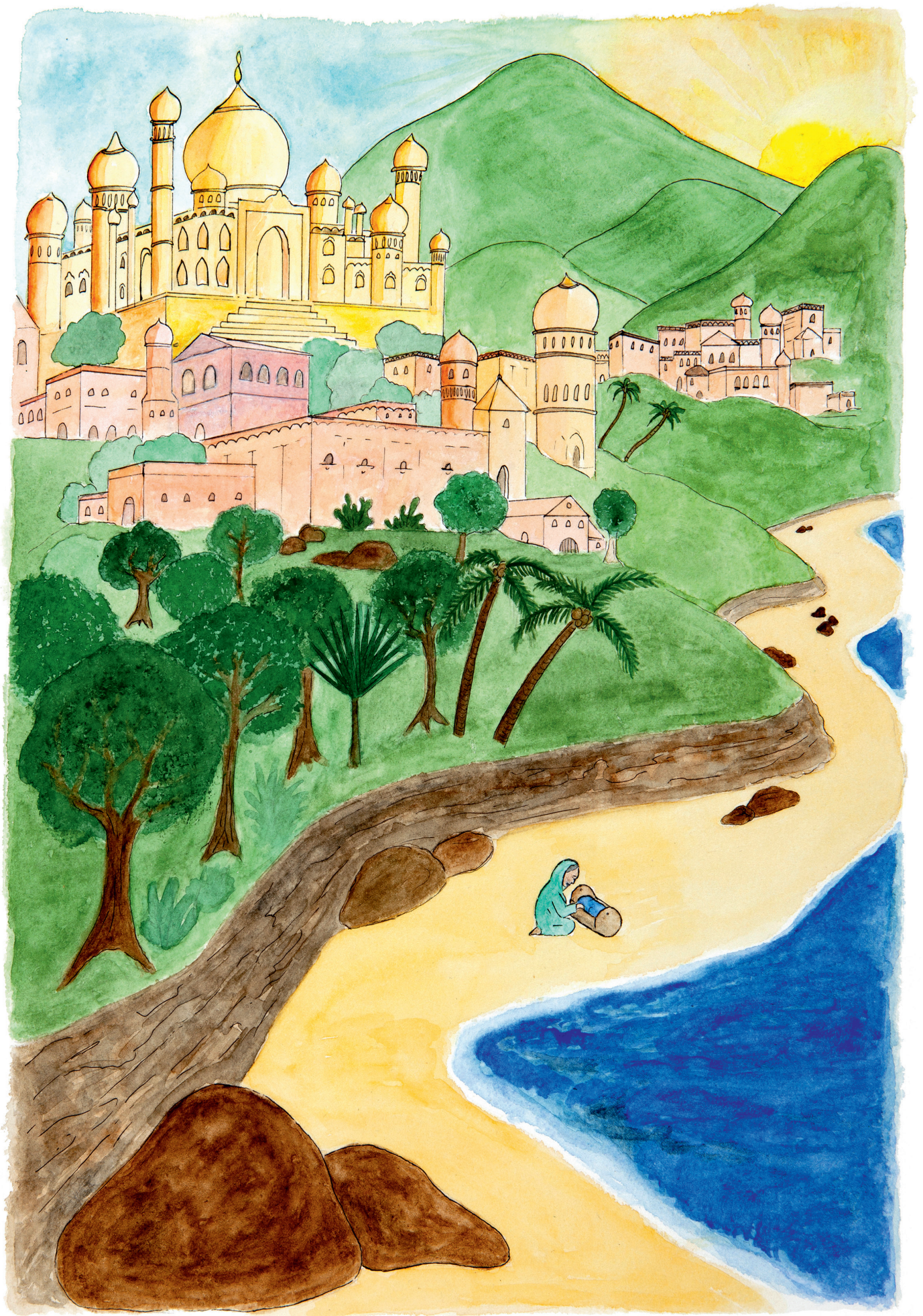
Als je met je ouders, vrienden of klasgenoten zulke filosofische vragen gaat bespreken, dan zul je al snel merken dat het juist heel leuk is om dingen in twijfel te trekken en van mening te verschillen. Ook dat hoort bij filosofie.

Wel meteen een waarschuwing. Als je denkt dat een verhaal over ridders en draken spannender is dan wat Hayy beleeft, dan kun je straks

wel even schrikken. Het filosoferen daagt je uit om net een stapje verder te gaan dan je gewend bent. Als je begint met filosoferen, blijf je niet hangen bij één antwoord, maar ga je dieper en stel je nóg meer vragen.

Bij al dat wikken en wegen, graven en ontdekken, luisteren en discussiëren ga je vanzelf twijfelen aan je eigen rotsvaste waarheden. Je moet wel dapperder zijn dan de grootste held van een avonturenboek om dit aan te kunnen. Maar alleen als je dit durft, kom je verder op het pad naar waarheid en wijsheid. We wensen je veel plezier (en lef dus) in deze zoektocht!

Sabine Wassenberg en Kamel Essabane

Twée verhalen over het begin

Er was eens een sultan. Hij woonde in een glimmend paleis met ontelbaar veel druppelvormige torentjes in een drukke stad aan de Indische Oceaan. De sultan was machtig en trots. Hij was ook iemand die niet zo helder nadacht en zich eenvoudig rare onzin liet aanpraten. Zoals een voorspelling die luidde: ‘Iemand van jouw pasgeboren mannelijke onderdanen zal jou van de troon stoten.’

De sultan was als de dood om zijn macht te verliezen, en daarmee zijn mooie paleis met schatkamers die uitpilden van al zijn rijkdommen. Hij gaf het meest gruwelijke bevel dat je je kunt voorstellen. Met bulderende stem zei hij tegen zijn soldaten: ‘Jullie moeten alle pasgeboren jongetjes in mijn land om het leven brengen!’

Mijn moeder, die de zus van de sultan was, hield haar zwangerschap verborgen voor haar bloeddorstige broer. Ze kwam er tot haar schrik achter dat haar baby – ik dus – een jongetje was. Eerst probeerde ze mij een tijdje te verstoppen, uit vrees voor haar broer de sultan. Maar ze merkte dat een baby niet altijd stil kan blijven liggen.

De soldaten van de sultan hielden iedere familie goed in de gaten. Ze stonden met hun zwaarden klaar om alle pasgeboren jongetjes te doden. Mijn vader en moeder waren wanhopig en probeerden het leven van hun baby te redden. Ze maakten een houten bedje, legden er stro en zachte lappen in en op een moment dat niemand het zag, haastten ze zich naar de kust. Daar lieten ze mij te water in het bedje. Ze timmerden het goed dicht, zodat het bleef drijven en er geen water in kwam.

Bij hoogtij, wat maar eens per jaar gebeurt, kunnen de golven zo’n bootje meevoeren en laten aanspoelen op een van de eilanden die verderop in de Indische Oceaan liggen. Misschien hebben dolfijnen me wel naar dit eiland begeleid toen ze me in het bedje hoorden huilen.

Zoiets moet er gebeurd zijn. Hoe kan ik anders op dit onbewoonde eiland zijn terechtgekomen?

Het strandje daarginds is goed beschut tegen de zon door de struiken en palmen. Het is best mogelijk dat mijn drijvende bedje daar is aangespoeld, buiten het bereik van de branding. Misschien ben ik van schrik en honger zo hard gaan huilen dat ik werd gevonden door mijn Moedergazelle, die mij in de jaren daarna heeft opgevoed als haar eigen kind.

Of dit echt zo is gebeurd weet ik niet, omdat ik het me niet kan herinneren. Maar dat ik al die jaren lang de enige mens op dit eiland was, staat vast. En ook dat ik ben grootgebracht door een gazelle.

In mijn lange leven dat ik alleen op dit eiland heb doorgebracht, heb ik ook een ander verhaal bedacht over hoe ik hier kan zijn terechtgekomen. Omdat ik nooit eerder een ander mens was tegengekomen, iemand die eruitzag zoals ik, dacht ik dat ik het enige dier van mijn soort was op de hele wereld. Want voor zover ik wist, was mijn eiland de hele wereld.

Maar uit wie of wat zou ik dan kunnen zijn ontstaan? Ik keek om me heen en zag dat dieren geboren werden uit moederdieren die op hen leken. Ik zag ze van klein naar groot groeien en vermoedde dat dit voor alle dieren gold. Ik zag nooit een dier dat zomaar ineens – plof – verscheen uit het niets. Dieren kwamen altijd ergens vandaan. Telkens als ik er een geboren zag worden, was het uit een ei dat het vrouwtjesdier had gelegd, of direct uit de moederbuik. Alle dieren begonnen klein en groeiden daarna. Maar ik zag nergens ook maar één spoor, een skelet of een hutje, van iemand die op mij leek en mijn moeder zou kunnen zijn geweest.

Ik begon te redeneren: als alle dieren uit hun moeder ontstaan, en die weer uit *hun* moeder, waar komt dan de allereerste moeder vandaan, het eerste dier?

Ik zag uit de grond sprietjes ontstaan die zich een weg naar boven baanden door de aarde. Ze groeiden uit tot de meest fantastische bloemen in felle kleuren, en soms zelfs tot een boom. Alles wat er uit de aarde ontspruit, komt uit zaadjes die in de grond zijn gevallen, afkom-

stig van een moederboom of moederplant. Dat heb ik met mijn eigen ogen zien gebeuren. Wanneer planten en dieren doodgaan, vergaan ze langzaam ook weer tot stof, tot er geen spoor meer van over is.

Mijn gedachte was: ooit is er een eerste plantje of diertje ontstaan, uit een eerste zaadje of een eerste ei. Maar waar komt dat eerste zaadje of eerste ei dan vandaan, als er nog geen plant of dier bestaat? Als je er zo over nadenkt, dan moet wel ooit het eerste levende wezentje zijn gegroeid uit de aarde zelf. Toen er nog helemaal niks was, alleen maar zee, rotsen, aarde en modder, is ergens het eerste leven ontstaan. Ik dacht: misschien ben ik wel de allereerste van mijn soort die gewoon direct uit de aarde is ontstaan. Bedenk hierbij dat ik toen nog nooit een spoor van een ander mens had gezien.

Ik stelde me voor dat ik ooit uit de buik van de aarde was gekomen, zoals een baby uit de buik van een zwanger vrouwtjesdier. Daar beneden, ergens in die aarde-buik, was de temperatuur precies goed, niet te warm en niet te koud. Alle stoffen waren er in de juiste hoeveelheid aanwezig. Ik stelde me voor dat er door warmte en vocht eerst belletjes ontstonden in de gistende aarde. En die belletjes ontwikkelden zich langzaam tot organen. Eerst de belangrijkste: het hart, de hersenen en de lever. En langzaam groeide alles eraan vast.

Zo stelde ik me voor dat ik niet in de buik van een moederdier, maar in de schoot van Moeder Aarde was gegroeid. Mijn lichaam haalde allerlei voedingsstoffen direct uit de gistende modder, waar alles aanwezig was. Daarbij werd ik goed beschermd door een stevig vlies. Toen ik helemaal af was, borrelde en bruiste de modder, brak het vlies en kroop ik eruit. En zoals veel andere pasgeboren babydieren kon ik meteen goed huilen. Gelukkig was mijn Moedergazelle in de buurt: zij ving mijn noodkreten op en bood me meteen haar melk aan om van te drinken.

Wat ik geheimzinnig vond aan het ontstaan van een baby, in welke buik dan ook, was dat het eerste vonkje, het *leven*, op een of andere manier moest zijn ingeblazen. Dat eerste vonkje, zo zou ik later ontdekken, was wat sommige mensen de ziel noemen. Het was een wonder dat een levenloos stukje aarde tot leven werd gewekt, terwijl dat stukje aar-

de zonder vonkje gewoon levenloos zou zijn gebleven. Het deed me denken aan het ontstaan van een vuur uit een vonkje, iets wat ik met eigen ogen had zien gebeuren. Waar kwam dat vonkje dan vandaan?

Omdat het een prachtig raadsel was hoe het eerste leven ooit was ontstaan, vond ik dit tweede verhaal eigenlijk niet heel veel gekker dan het eerste. Maar dan keek ik om mij heen en zag dat alle dieren uit een moederdier ontstonden. Ik zag nooit iets borrelen in de modder. Het leek mij dus toch het meest logisch dat ook ik uit een moeder was geboren die er hetzelfde uitzag als ik. Aan de andere kant wist ik toen nog niet of er voorbij de grote zee waar het eiland door omringd was, nog meer land was waar ik vandaan kon zijn gekomen. Ik had nog nooit ander land gezien. Zelfs als ik op de hoogste top van de hoogste berg op het eiland klom, zag ik alleen maar zee.

Vele jaren later zou mij pas duidelijk worden dat er inderdaad meer land was, voorbij de grote zee. Dat was toen jij, Asal, met jouw schip op mijn eiland aankwam.

Asal, mijn grote vriend, mijn enige mensenvriend, aan jou wil ik graag mijn levensverhaal vertellen. Ik heb mijn leven gewijd aan het ontrafelen van het geheim. Ik wilde zo graag weten hoe de wereld in elkaar zat en waarom die zo was. Het ging me niet om de vraag hoe ik van het eiland af moest komen, want ik wist helemaal niet of er ergens anders ook land zou zijn. Laat staan mensen.

Het eiland was mijn hele wereld, met alles wat zich daarop en daaromheen bevond. De dieren, de planten, de bomen. Hoe komen die daar? Het water, de aarde, de lucht, de zon, de maan, de sterren, het vuur. Waarom is alles zoals het is? Wie ben ik en waarom leef ik? Is er een doel, iets dat ik met mijn leven zou moeten doen?

Uiteindelijk ben ik wel dicht in de buurt van de waarheid gekomen, denk ik. Ongeveer zo ver als een mens kan komen. Maar ik kan hier maar beter bescheiden over zijn, want helemaal zeker weet ik niets. Ik zal je nu vertellen wat ik allemaal heb meegemaakt en ontdekt. Vanaf het begin.

Vragen

- Welke van de twee verhalen over hoe Hayy is ontstaan, denk jij dat waar is?
- Hoe weet je of een verhaal waar is?
- Hoe is de eerste mens ontstaan?
- Hoe is het eerste leven ontstaan?

